

TARANÇI AĞZINDA YAZILMIŞ SÂ'AT-NAME ESERİNİN SES UYUMLARI YÖNÜNDEN İNCELEMESİ

AN ANALYSIS OF THE SOUND HARMONIES OF THE BOOK "SÂ'AT -NAME" WRITTEN IN TARANCI DIALECT

Fatih ÇELİK*

ÖZ: Uyğurların bir kolu olan Tarançı Türkleri İli havzasına yerleşmişler, burada Çinliler ile girdikleri mücadeleyi kazanmışlar ve 1864 yılında Tarançı Beyliğini kurmuşlardır. Fakat bölgede mücadele devam etmiş kısa bir süre sonra Rusların işgaliyle karşılaşmışlar. Rusların bölgede kısa süren işgalinin ardından bu bölgeyi tekrar Çinliler işgal etmiştir. Döneminde uygarlık alanında ileri olan Uyğur Türkleri o dönemde de Tarançı ağızında yazılmış birçok eser bırakmıştır. Bunlardan biri de incelediğimiz Sâ'at-name isimli bu eserdir. Kurban Niyaz tarafından Uyğur Türkçesinin Tarançı ağızı ile yazılmış olan saat-name isimli eser N. Katanov tarafından ilk kez Rusça olarak 9 Nisan 1897 tarihinde Rusça tercümesi yayımlanmıştır. Katanov bu çalışmasında, eserin herhangi bir dil incelemesi ve transkripsiyonunu yapmamıştır. Bu çalışmada Sâ'at-name isimli eserin transkripsiyonu ve çevirisi yapılmış ardından eserde geçen ses uyumları üzerinde durulmuştur. Çalışmada metin üzerinden yola çıkılarak ilk olarak kalınlık-incelik uyumu, ikinci olarak düzlük-yuvarlaklık uyumu ve son olarak da ünsüz uyumlarının Tarançı ağızındaki durumu tespit edilmiştir. Çalışmanın devamında orijinal metnin, transkripsiyonun ve çevirisinin bir kısmı verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uyğur Türkleri, Tarançı ağızı, Ses Uyumları, Lehçeler.

ABSTRACT: The Uyghur Turks, the majority of whom live in East Turkestan, have been in constant struggle with the Chinese in this region since ancient times. They have fought for independence against the Chinese, establishing principalities and khanates at certain periods. However, the oppression and pressure from China continue to this day. The Taranji Turks, a branch of the Uyghurs, settled in the Ili Valley, won the struggle against the Chinese, and established the Taranji Principality in 1864. However, they faced a brief period of Russian occupation in the region. After a short-lived Russian occupation, the Chinese reoccupied the region. The Uyghur Turks, who were highly advanced in national and cultural development, left many works in the Taranji dialect during that period. One of these works is the Sa'at-name, which we have examined. The work named Saat-name, written in the Taranji dialect of Uyghur Turkish by Kurban Niyaz, was discovered by N. Katanov and its Russian translation was published on April 9, 1897. In Katanov's work, no language analysis or transcription of the work was performed. In this study, the transcription and translation of the work named Sa'at-name were carried out, and then the vowel harmony in the work was examined. Starting from the text, the study first determined the front-back vowel harmony, then the rounded-unrounded vowel harmony, and finally the consonant harmony in the Taranji dialect. The original text, transcription, and translation of a part of the work are provided in the continuation of the study.

Keywords: Uyghur Turks, Taranji dialect, Vowel Harmony, Dialects

* Dr. Öğr. Üyesi-Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Kayseri-fatihcelik007@gmail.com (Orcid: 0000-0002-8945-4986)

Giriş

'Sâ'atnameler, zamanın nasıl tayin edileceğini ve bu belirlenen zamanın, bir ucu astrolojiye (ilm-i nücum) de dayanan özelliklerini ve hikmetlerini yedi yıldız 12 burca (Hamel-Koç Sevr-Boğa Cezva-İkizler, Seretan-Yengeç, Esed-Arslan, Sünbüle-Başak, Mizan-Terazi, Akrep-Akrep, Kavs-Yay, Cedy-Oğlak, Delv-Kova, Hut-Balık) dayalı olarak anlatan eserlerdir. Bu eserlerde, haftanın yedi günü, Şems-Güneş, Zühre-Venüs, Utarid-Merkür, Kamer-Ay, Zühal-Satürn, Müşteri-Jüpiter ve Merrih-Mars gibi yedi yıldız tarafından temsil edilmektedir. Haftanın yedi günü yedi vakte bölünmüş ve her bir vakitte bu yedi yıldızdan birinin etkili olduğu kabul edilmiştir' (Buran, 2004: 226).

Kurban Niyaz tarafından Uygur Türkçesinin Tarançı ağzı ile yazılan Saat-name isimli eser N. Katanov tarafından bulunarak 9 Nisan 1897 tarihinde Rusça olarak yayımlanmıştır. Katanov'un bu çalışmasında, herhangi bir dil incelemesi ve transkripsiyon çalışması yapılmamıştır. Katanov, çevirinin girişinde el yazması eserin keten bezle ciltlenmiş olduğunu söylemektedir. Ayrıca eserin otuz sayfadan ve her sayfanın dokuz satırdan oluştuğunu belirtmektedir. El yazması eserin ebadı hakkında da uzunluğunun 18 cm, genişliğinin ise 9 cm olduğunu ve kullanılan kâğıdın Rus Yates firmasına ait olduğunu yazmaktadır. Ayrıca eserin kırmızı mürekkep ile kaleme alındığını da belirtmektedir. Bu eser hakkında Türkiye Türkçesinde yapılmış herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.

Eserin yazarı hakkında bir bilgiye ulaşılamamış fakat eserin başında geçen "Kurbân Niyâz boluşning Saat-namesi dib koyğan idiler." Cümlesinde yer alan *bolus* kelimesinin Rusça *volost* anlamında kullanıldığı bunun da SSCB zamanında *nahiye* anlamına gelen bölge adlandırılması olduğu ayrıca Kurban Niyaz'ın da bu nahiyenin başı olduğu hem metinden hem de Katanov'un çevirisinden anlaşılmaktadır. Eserde *volost* teriminin geçmesi, bu eserin yazım yılının Rus istilasından sonra 1800'lü yıllar olduğuna işaret etmektedir.

Eser Uygur Türkçesinin Tarançı ağzı ile yazılmıştır. Uygur Türkçesinin ağızları genel olarak üç grupta toplanmaktadır. Bunlar; 'Kâşgar, Yarkend, Hoten bölgelerinde kullanılan Güney grubu ağızları; İli, Kuça-Turfan ve Tarançı ağzının dâhil edildiği Kuzey grubu ağızları ve Lobnor nahiyesinde kullanılan olmak üzere üç grupta toplanmıştır' (Çınar, 2017: 61)

1762'de Doğu Türkistan, Çin idaresi tarafından ayrı bir eyalet halinde teşkilatlandırılınca, Kulca şehri, İli Havzasının idare merkezi olmuş ve 1765 yılında, altı şehir (Kaşgar, Yarkend, Hoten, Turfan, Aksu ve Uş) bölgesinden İli Havzası'na 6000 Türk ailesi getirilerek yerleştirilmiştir (Sarıkaya, 1992: 8). Bu bölgede Çin'in baskılarına karşı 1862'de isyan eden Müslüman Türkler başarılı olmuş ve 1864 yılında Tarançı Beyliğini kurmuşlardır. Ancak arkasından Dunganlarla Tarançılar arasında anlaşmazlık başlayınca ve Tarançılar'ın lideri Sultan Ali Han yönetimi ele geçirmiştir. Dunganların 5000 kadarı Rus topraklarına sığınmak zorunda kaldı (İslam Anksilopedisi,

2002: 354). Ardından bölgedeki çatışmalar durulmak bilmedi, çıkan bazı isyanların neticesinde bölgede meydana gelen karışıklıklardan yararlanan Ruslar 1871 tarihinde, kendi hudutlarını müdafaa bahanesi ile Tarançılara karşı harekete geçip, merkezi Kulca ile birlikte, İli Havzasını istila ettiler. Fakat Ruslar, İngilizlerin baskısı ile burada on seneden fazla kalıp, 1881 anlaşması ile geri çekilmişlerdir (Sarıkaya, 1992: 9). Uygurlar, Çin ve diğer emperyalist güçlerin baskılarına karşı dönem dönem ayaklanmalar yapmış fakat neticesinde Çin yönetiminden kendini kurtaramamış ve çok sayıda Müslüman Türk bu olaylarda nüfus katledilmiştir. İli bölgesindeki Kulca şehrinde bulunan Tarançıları dolaşan Radloff, Tarançılarının fakirlik içerisinde yaşadıklarını belirtmektedir. Bölge halkının Müslüman olduğunu ve bu din bağı ile birbirine çok bağlı olduğunu, Çin'e karşı da birlikte direndiklerini söylemektedir. Radloff eserinin devamında Tarançı dili hakkında şunları belirtmektedir. 'Tarançı dili hüküm süren şartlar altında tabii olduğu gibi, birçok yabancı unsurlarla karışmıştır. Din, onun vasıtasıyla tesirini gösteren kitap dili ve Buhara'nın yakınlığı, birçok Arapça ve Farsça yabancı sözlerin girmesine sebep olmuş, bir de Kalmık, Daur ve Çinliler de onların dil malzemesini zenginleştirmiştir.' (Radloff, 1957: 361).

Eserin dili olan Tarançı ağızı hakkında bu güne kadar yapılmış az da olsa çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Sertkaya'nın (2003) hazırlamış olduğu *Tarançı Tapışmaları*. Sarıkaya (1992) tarafından *Kulça-Tarançı Ağızı* isimli yüksek lisans tezi bulunmaktadır. G. Gins (1911) *Tarançı i Dungan* (Tarançı ve Dungan), Nihat Özbek (2019) *Tarançı Halk Edebiyatından Örnekler* isimli yüksek lisan tezi, Pontusov, *Voyna musul'man protiv kitaytsev. Tekst naracıya tarançı* (I. baskı Kazan, 1880; II. baskı Kazan, 1881), *Tarançinskaya poema* (I. baskı, 1880, II. baskı, 1881) ve Katanov (1906) *Obraztsy tarançinskoy narodnoy literatury, Pis'ma N. F. Katanova iz Sibiri i Vostochnogo Turkestana (1893)* (Kononov, 1982: 278-279) vb. çalışmalar yapılmıştır.

Sā'at-name isimli bu eserin yazıldığı dönem 18. yy. başlarıdır. Bu dönem Türklerin yazı dili olarak kullandığı Çağataycanın son yüz yılına denk gelmektedir. "Çağatay dili" tabiriyle XI. asırdan XIX. asrın sonuna kadar devam eden Orta Asya İslam-Türk yazı dilinin gelişmesindeki üçüncü safha kastedilmektedir. Çağataycanın itibarı asırlar boyunca büyüktü: Devlet, yazı, hatta diplomasi dili olarak yalnız Orta Asya Türk devletlerinde değil, Avrupa Rusya'sında yaşayan ve Oğuz grubu dışında kalan Müslüman Türklerin de yazı dili olarak asrımızın başına kadar yazı dili olarak kullanılmıştır (Eckmann, 2017: 133).

Bu çalışmada Sā'at-name isimli eserin transkripsiyonu ve çevirisi yapılacak ardından da eserde geçen ses uyumları üzerinde durulacaktır. Çalışmada metin üzerinden yola çıkılarak ilk olarak kalınlık-incelik uyumu, ikinci olarak düzlük-yuvarlaklık uyumu ve son olarak da ünsüz uyumlarının Tarançı ağızındaki durumu tespit edilecektir. Çalışmanın devamında orijinal metnin, transkripsiyonun ve çevirinin bir kısmı verilmiştir.

Çalışmanın Önemi

İncelenen bu metin daha önce Türkiye Türkçesinde hiç ele alınmamıştır. Türkoloji alanında sadece Katanov'un yaptığı Rusçaya çeviri çalışması bulunmaktadır. Bu bağlamda eser başlı başına bir önem arz etmektedir. Ayrıca eserin Çağatayca son döneminde yazılmış olması da o dönem dil yapısını görmek adına da çok önemlidir. Eserin tamamı üzerinde yapılacak bir inceleme hem kapsam hem de ebat bakımından çok fazla alacağı için çalışmadaki ses uyumları ile sınırlandırılması uygun görülmüştür.

Ses Uyumları

Kalınlık-İncelik Uyumu

Kalınlık-incecik uyumu Türk lehçelerinin aslî özelliklerinden biridir. Türkçe ünlü yapısının araştırılmasında ünlülerin uyumu önemli bir yere sahiptir. Ön Türkçede ünlülerin uyumunun varlığı hakkında birçok delil vardır. İlk hece dışındaki bütün ünlülerin niteliği ilk hece ünlüsünün niteliği ile belirlenir (Serebrennikov ve Gadieva, 2018: 36). Kökteki ilk ünlü kalın ise daha sonra devam eden ünlüler de kalın, kökteki ilk ünlü ince ise daha sonra gelen ünlülerin de ince ünlü olması kuralıdır. Orhon Türkçesinden beri Türk lehçelerinde var olan kalınlık-incecik uyumu uygulanmaktadır (Yürümez, 2022: 32). Fakat bazı lehçelerde uyumu bozan durumlar görülmektedir. Örneğin Çuvaşçada ek heceleri çoğu zaman ünlü uyumuna bağlı değildir. Çuvaşça çokluk bildiren *-sém* eki hem arka sıra hem ön sıra ünlülü köklerle aynı şekilde birleşir: *ıvılízém* 'oğullarım', *lajazém* 'atlar vb. (Serebrennikov ve Gadieva, 2018: 36). Karluk grubu içinde yer alan Özbek Türkçesinde kalınlık-incecik uyumu görülmez. Türkçe kökenli ve alıntı kelimelerin tabanlarında kalınlık-incecik uyumu mevcut değildir: *çözıq, ündâş, tilmâç, birâr, şirintây vb.* Uyumsuzluk genellikle ekler ve kökler arasında daha çok görülmektedir (Çoşkun, 2017: 45). Aynı grupta yer alan yeni Uygur Türkçesinde tam bir kalınlık-incecik uyumundan bahsedilemez. Kalınlık-incecik uyumuna sahip kelimeler mevcut olmakla beraber, kalınlık-incecik uyumuna uymayan birçok da kelime mevcuttur. Bu uyumsuzluk, genellikle ekler ve kökler arasında daha çok görülmektedir. Yeni Uygur Türkçesinde kalınlık-incecik uyumsuzluğuna örnekler: *yahşi, assiğ / kim-du, sal-di, qo/-i, buz-di*. Kalınlık-incecik uyumuna örnekler: *qaçan, kayak / kör-giin-diik, bir-si, hiimmi-si* (Çoşkun, 1998: 796). Eski Uygur Türkçesi ünlü uyumu bakımından yeni Uygur Türkçesi ile farklılık gösterir. Gabain, eski Uygurcada kuvvetli bir ses uyumu olduğunu söylemektedir (Gabain, 2007: 41).

İncelenen bu yazma eserin yazıldığı dönem ve ses olayları bakımından Çağatayca özellikleri yansıttığı görülmektedir. Bu bakımdan Tarancı ağzına ait olan bu metinde kalınlık-incecik uyumuna Türkçe kökenli kelimelerin genellikle uyduğu ve yabancı kökenli kelimelerde uyumun daha çok bozulduğu tespit edilmiştir. Sâ'at-name geçiş dönemi eseri olması bakımından Çağatayca dil özellikleri dikkate alınarak ele almak doğru olacaktır.

Çağatayca öz sözlerindeki kalınlık-incelik uyumu tamamen korunmuştur; kalın ünlülü kökler, kalın ünlülü ekler alırlar ve ince ünlülü kökler, ince ünlülü ekler alırlar. Örneğin *yol-ğa* 'yola', *artuğ-rak* 'daha çok', *tapmak* 'bulmak', *bol-gay* 'olacak', *az-ğına* 'azıcık', *sat-ğuçı* 'satıcı', *Tengri-ge* 'Allah'a' vb. Arapça ve Farsçadan alınmış sözlerde, kalın ünlülü veya ince ünlülü eklerin kullanışı, Çağataycanın öz sözlerinden farklıdır. Örneğin: *âdem-ğa* 'insana', *âdem-ğay* 'yokluğa', *bende-lıg* 'kölelik', *kerem-ıgı* 'keremine', *şehre-ğay* 'şehre' vb. (Eckmann, 2017:32). İncelen bu eser dil özellikleri bakımından Çağatayca özellikleri de yansıttığı görülmektedir. Eckmann'ın eserinde Çağatay Türkçesinde kalınlık-incelik uyumuna uymayan kelimelerin yapısına bakıldığı zaman Tarançı ağzı ile benzer olduğu görülecektir. Özellikle *ğay* ekinin yabancı kökenli kelimelerde uyuma girmediği görülmektedir.

Kalınlık İncelik Uyumuna Uyan Kelimelere Örnekler:

Sâ'atğa 'saate'	köçmek 'göçmek'
uluğlarğa 'büyüklere'	tutsa 'tutsa'
kişige 'kişiye'	alsa 'alsa'
işke 'işe'	kelse 'gelse'
seferge 'sefere'	uçurasa 'uğrasa'
üyege 'eve'	bolur 'olur'
künde 'günde'	naşsdur 'kötüdür'
üydin 'evden'	turğan 'duran'
behiştdin 'Cennet'ten'	yigirmi 'yirmi'
ananı 'anayı'	yigirme 'yirmi'
ferzendeni 'çocuğu'	
barça 'bütün'	
kılmak 'kılmak'	

Kalınlık İncelik Uyumuna Uymayan Kelimelere Örnekler:

Sâ'atke 'saate'	ayning 'ayın'
işlerğa 'işlere'	Sâ'atni 'saati'
belaga 'belaya'	saadetmend
vücūdiğa 'vücuda'	diraht 'ağaç'
vücūdğa 'vücuda'	mülākāt 'konuşma, sohbet'
mektebğa 'mektebe'	beyān 'beyan'
qabilni 'Kabil'i'	mübārekdür 'mübarektir'
dihqançılık 'çiftçilik'	

Kalınlık-incelik uyumunun genel itibariyle Tarançı ağzında uygulandığı görülmektedir. Eldeki eser geçiş dönemine ait bir eser olması sebebiyle, metin içerisinde aynı kelimeye gelen ekin farklı fonetik şekillerinin kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir. Özellikle yönelme hal

ekinde, kalınlık incelik uyumuna uyan yapıların yanında uymayan örnekler de görülmektedir. Örnek: *vücüdğa, işlerğa, belağa, mektebğa, Sā'atke; kişige, işke, Sā'atğa, uluğlarğa* vb. Örneklerde görüldüğü gibi *Sā'at* kelimesine hem *ke* hem de *ga* yönelme eki eklenmiştir. *İş* vb. kelimelerde de aynı durum görülmektedir.

Belirtme hal ekinin kullanımında kurala uyan ve uymayan örneklerin olduğu görülmektedir: *qabilni, Sā'atni; ananı, ferzendeni* vb.

Kalınlık-incelik uyumunun özellikle Türkçe kelimelerde uygulandığı görülürken, yabancı kelimelere gelen eklerde kuralın uygulanması daha zayıftır. Çağatay Türkçesinde Arapça ve Farsça kelimelere ekseriyetle kalın vokalli ekler eklenir: *'ālam-ğa 'āleme', 'işrat-ğa 'işrete', mast-lıq 'mestlik'* vb. (Eckman, 2017: 113). Metinde, Çağatay Türkçesinde bulunan örneklerle benzer yapılar bulunmaktadır: *işlerğa 'işlere', belağa 'belaya', vücūdiğa 'vücuda', dihqançılık 'çiftçilik'* vb.

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu, düz ünlülerden sonra düz; yuvarlak ünlülerden sonra dar yuvarlak ya da düz geniş ünlülerin gelmesi şeklinde olur. Türk lehçelerinde bu uyumun, kalınlık-incelik uyumu kadar çok katı bir şekilde uygulanmadığı görülmektedir.

Düzlük-yuvarlaklık uyumu 16. ile 18. yüzyıllardan sonra gelişmiş bir ses uyumudur. Çağatay Türkçesi zamanında bu uyuma rastlanmıyor. Bu dönemde kelime kökünün ilk hecesi düz ünlü, ikinci hecesi yuvarlak veya ilk hecesi yuvarlak ünlü, ikinci hecesi düz ünlü olabilir (Yürümez, 2022: 33). Çağatayca düzlük-yuvarlaklık kuralına uyan eklerden bazıları şunlardır: *-im / -um, -ing / -ung, -ımız / -umuz, -dim / -dum, -ding / -dung, -lıq / -luğ, -ıp / -up, -ımtul / -umtul*. Örnekler: *ağ-ımtul 'beyazımtrak', biş-inçi 'beşinci', söz-lüg 'sözlü', sat-ıq 'satış'* vb. Yuvarlaklık kuralına uymayan kelimelere örnekler: *yol-ı 'yolu', küzğü-si 'aynası', köz-in 'gözünü', ot-tın 'ateşten', öt-ti 'geçti', ur-ğıl 'vur', qoy-çı 'çoban', burun-ğı* vb. Çağatay Türkçesinde yalnız yuvarlak şekli olanlara örnekler: *al-duq 'aldık', işit-tük 'işittik', çap-tuq 'at takımı'* vb. (Ectmann, 2017: 114)

Bu uyum Özbek ve Uygur Türkçesinde çok zayıftır. Yeni Uygur Türkçesinde tam olarak bir düzlük-yuvarlaklık uyumundan bahsedilemez. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan kelimeler olduğu gibi, uyuma uymayan pek çok da kelime mevcuttur. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimelere örnekler: *sözlimük, susirimaq, körümsiz*. Kelimelerle çekim ekleri arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğuna örnekler: *buz-di, yüz-i*. Düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan kelimelere örnekler: *sepil, sunmak, yiik, pastlik*. Kelimelerle çekim ekleri arasındaki düzlük-yuvarlaklık uyumuna örnekler: *kör-düm, avaz-ım* (Çoşkun, 1998: 797). İncelediğimiz bu eserde uyumun özellikle Türkçe kökenli kelimeler olmak üzere alıntı kelimelere gelen bazı eklerde de uygulandığı görülmektedir. Elbette düzlük yuvarlaklık uyumuna uymayan kelimeler de bulunmaktadır.

Düzlük- Yuvarlaklık Uyumuna Uyan Kelimelere Örnekler:

kelgen 'gelen'	kimek 'kemik'
yaratқан 'yaratana, yarattığı'	yigirmi 'yirmi'
öltürgen 'öldüren,	yigirme 'yirmi'
öldürmüş'	қарақçı 'hırsız'
қойған 'koyana, koymuş'	төккүчи 'dökücü'
idiler 'idiler'	yetinчи 'yedinci'
aydıлар 'söylediler'	kündür 'gündür'
mihmändärlіk	
'mihmandarlık'	

Düzlük-Yuvarlaklık Uyumuna Uymayan Kelimelere Örnekler:

Bildirme ekinde bir uyumsuzluk bulunur. Bu durum genellikle Farsça veya Arapça kökenli kelimelerde görülürken, aynı zamanda Türkçe kökenli *yaman* 'kötü' kelimesine getiren bildirme ekinin uyumu bozduğu görülmektedir: *yamandır* 'kötüdür', *aytıbdurlar* 'söylemişlerdir'. Aynı ekin Arapça ve Farsça kelimelere eklendiğinde de uyumu girmedeği görülmektedir: *hatardur* 'tehlikelidir', *mübârekdür* 'mübarektir', *naşsdur* 'kötüdür' vb.

Belirtme hal ekinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmedeği görülmektedir: *törti* 'dördü', *tokuzı* 'dokuzu', *küni* 'günü', *ömri* 'ömrü', *қabilni* 'Kabil'i' vb.

Metinde ayrılma hal eki olarak Çağatayca bir yapı olan *din* kullanılır. Bu ek düzlük-yuvarlaklık uyumuna eklendiği kelimenin köküne göre farklılık gösterir. Bazı örneklerde uyduğu görülürken bazılarında kurala uymaz. Örnekler: *behiştin* 'Cennet'ten', *üydin* 'evden' vb.

+ÇI yapım ekinde uyuma girmeyen örnekler tespit edilmiştir. Ayrılma hal ekinde olduğu gibi kelimenin köküne göre bazı örneklerde ise uyumun gerçekleştiği görülmektedir. Örnekler: *tökküchi* 'dökücü', *yetinчи* 'yedinci' vb.

Yardımcı fiile gelen kip eklerinde ve fiil çekim eklerinde de uyum bozukluğu görülmektedir: *kılır* 'kılar', *bolğay* 'olur' vb.

Yabancı kelimeler de uyuma girmez: *hunğâr* 'kan dökücü', *dâru* 'ilaç' vb.

Ünsüz Uyumları

Ünsüz uyumu kelime gövde ya da kökteki son ünsüz sese göre, eklerin sert ünsüz ya da yumuşak ünsüz harfle başlamasıdır. Uygur ve Özbek Türkçelerinde ünsüz uyumu tam olarak uygulanmamaktadır. Uygurcada yapım ve çekim ekleri uyuma bağlı olarak kullanıldığı gibi uyum dışında da kullanılır (Eraslan, 2021: 77). Bu durum karşımıza Özbek Türkçesinde de çıkar. Türkiye Türkçesinde çekim eklerinin başındaki ünsüzlerin hem tonlu hem de tonsuz şekillerinin olması, ünsüz uyumunun tam olarak gerçekleşmesini sağlamaktadır. Ancak; Özbek Türkçesinde yazıda çekim eklerinin başındaki ünsüzler tek şekilli; yani ya tonlu ya da tonsuzdur. Bu sebeple, Özbek Türkçesinde yazıda Türkçe kökenli ve alıntı kelime

tabanlarıyla çekim ekleri arasında ünsüz uyumu yoktur ve bu durum, telaffuzsa da yansımıştır: *yiğit+däy, köp+dä, iç-gän* vb. (Çoşkun, 2017: 47). Çağatay Türkçesinin bir uzantısı olan Uygurcanın Tarançı ağzında ünsüz uyumuna girmeyen kelimeler oldukça fazladır.

Ünsüz Uyumuna Giren Kelimelere Örnekler:

Elçi ‘elçi’

karakçı ‘hırsız’

Ünsüz Uyumuna Girmeyen Kelimelere Örnekler:

behiştdin ‘Cennet’ten’

naşsdur ‘kötüdür’

yetinçi ‘yedinci’

vücüdğa ‘vücuda’

dihkançılık ‘çiftçilik’

Eserin Transkripsiyon Metni

Қurbān Niyāz Ақсақалning sā‘at-namesi

Қurbān Niyāz boluşning¹ sā‘at-namesi dib қойған idiler digen idiler ocu-bik altınçı ayning on beşi baş қılıп турған²

Eşnāda nūcum-i sā‘atni beyān қилur

Her kişige sā‘at-i nūcūmni lazıм tutsa bu sā‘atke қaramақ Sā‘at-i naşslarını beyān қилur.

Ayning biri mübārekdür Hūdāy ‘Azze ve Celle Ādem peygamberni yaratқан күn turur ҳаçet tilemek pādişāhlarğa mülāqat bolмақ sefer қилмақ, nikāh қилмақ ‘imarat қилмақ, ҳаңне қилмақ барça түrlük işlerğa sa‘ddur bu күnde ferzende vücūdiğa devletmend болғay.

Ayning ikisi mübārekdür Hūdāy ‘Azze ve Celle Hāvva ananı yaratқан күndür nikāh қилмақ ‘imarat üydin üyge köçmek sefer barмақ dāru içmek, uluqlarğa mülāqat bolмақ барça işlerğa sa‘addur bu күnde ferzende vücūdiğa kelse sa‘ādetmend болғay.

Ayning üçü қātıғ naşsdur Hūdāy Tālā Ādem ‘Aleyhisselam bile Hāvva ananı behiştdin çıkarған күn turur bu күnde ferzende vücūdiğa kelse haram zade bolur haram ҳor bolur.

Ayning төrti mübārekdür барça işlerğa қan alsa miyānedür bu күnde ferzende vücūdiğa kelse devletmend ve hürmetlik болғay.

Ayning beşi қātıғ naşsdur bu күnde Hābil Қābilni³ öltürgen күni tururlar барça işlerğa naşsdur bu күnde ferzende vücūdiğa kelse nāhақ қan tökküçi ve zālim болғay.

Ayning altısı mübārekdür sefer қилмақ şikār қилмақ mihmāndārılıқ қилмақ uluqlarğa uçuramaқ барça işlerğa mübārekdür āmmā bu күnde ferzende vücūdiğa kelse zālim bolur.

¹ Volost SSCB zamanında nahiye şeklindeki bölge adlandırılmasıdır. Tarançı ağzına Kırgızca *boluş* sözünden geçmiştir.

² Çin sayı sistemine göre belirtiliyor.

³ Kabil, Habil’i öldürmüştür, yazar tersini yazmıştır.

Ayning yetesi mübärekdür barça işlerğa igin kesmek kimek satmaq almaq elçi ibermek ‘ımarat bina qılmaq dirahıt tikmek hemme işler sa‘ddur bu künde ferzende vücüdğa kelse ‘izzet-i hürmetlik bolğay.

Ayning sekizi mübärekdür hemme işlerğa ämmâ üç işğa naşdur qan alsa hacâmat kılsa, uluğlarğa uçurasa ämmâ ferzende vücüdğa kelse nik baht devletmend bolur.

Ayning tokuzı naşdur barça işlerğa ämmâ qalsa hacâmat qoysa sa‘ddur.

Ayning onı yaşsıdır ol küni Nūh ‘aleyhi’s-selām vücüdğa kelgen kün turur seferge barmaq nikāh qılmaq meyve köçürmek hatne qılmaq barça işlerğa sa‘ddur qan alsa yamandır.

Ayning on biri mübärekdür ferzendeni mektebğa bermek ‘ilm ürgenmek kitābet qılmaq at ahtalamaq hatne qılmaq sefer barmaq dirahıt tikmek hemme işlerğa mübärekdür bu künde ferzende vücüdğa kelse saadetmend bolur.

Ayning on ikisi mübärekdür hāçet tilemek pādışāhlarğa obru bolmaq sefer qılmaq da‘vā qılmaq almaq satmaq barça işlerğa mübärekdür ämmâ qan alsa yamandır ferzende vücüdğa kelse dānişmend bolur.

Ayning on üçü naşdur iş ibtidā kılsa zarār kıtur ferzende vücüdğa kelse uğrı ve qarakaçı bolur.

Ayning on dördü sa‘ddur sefer qılmaq sodā qılmaq hüner qılmaq hemme işlerğa mübärekdür ämmâ qan alsa zarār körer ferzende vücüdğa kelse hoş huy hoş ruy bolğay.

Ayning on beşi miyānedür hemme işke qan alsa hatardur ferzende vücüdğa şahib cemāl bolur.

Ayning on altısı naşdur seferge barsa belāğa giriftar bolur ağıruğ bolsa sıhhat tabmas bu künde ferzende vücüdğa kelse ömri kütah bolur.

Ayning on yetesi sa‘ddur ulemālar aytıbdurlar ki on yetinçi kiçesi ferzende vücüdğa kelse ol ferzende divane bolğay dip durlar özge işlerğa sa‘ddur qan alsa yaşı bolur.

Ayning on sekizi sa‘ddur zirā‘t qılmaq ‘ımarat qılmaq sefer barmaq dāru içmek sodā qılmaq hāçet tilemek nikāh qılmaq hatne qılmaq barça işlerğa sa‘ddur.

Ayning on tokuzı naşdur barça işlerğa ämmâ qan alsa sodā kılsa ‘ilm tāleb kılsa sa‘ddur.

Ayning yigirmesi sa‘ddur hāçet tilemek uruğ saçmaq ‘ımarat qılmaq qan almak bimar görmek şadaka bermek barça işlerğa yaşsıdır bu künde ferzende vücüdğa kelse fitne-engiz bolur.

Ayning yigirme biri naşdur hemme işlerğa perhiz qılmaq ferzende bu künde vücüdğa zālīm ve hunhār bolur.

Ayning yigirme ikisi sa‘ddur; sefer qılmaq elçi ibermek sodā qılmaq ‘ımarat qılmaq nikāh qılmaq barça işlerğa yaşsıdır qan aldursa tendürüst bolur ferzende bolsa çong bolur.

Ayning yigirme üçü miyānedür hemme işlerğa qan alsa fayda bolur.

Ayning yigirme dördü miyānedür barça işlerğa anıñ üçün kim Nemrud ‘aleyhillane tuğulğan kündür qan alsa devadır.

Ayning yigirme beşi kätig nehesdür hemme işlerğa hezer kılmak kerek.

Ayning yigirmi altısı sa'ddur mübärekdür hemme işlerğa at kılmak dâru içmek qan almak hemme işlerğa mübärekdür.

Ayning yigirme yetesi mübärekdür sefer kılmak dâru içmek qan aldırsa zarar kılır.

Ayning yigirme sekizi mübärekdür dihqançılık kılmak 'ilm örgenmek 'imarat kılmak üydin üyge köçmek barça işlerğa sa'ddur bu künde ferzende vücüdğa kelse nik baht bolğay.

Ayning yigirme tokuzı bagzı işlerğa naşdur bagzı işlerğa sa'ddur.

Ayning otuzı mübärekdür seferge barmaq hünér örgenmek dâru içmek 'imarat bina kılmak dirahıt salmaq qan almak barça işlerğa sa'ddur.

vallahu a'lem bi's-şavāb

Naş-ı ekber naş-ı 'azim naş-ı aşgarining beyān andağ rivayet kılıp

dürler kim Musa şalavatullāhi 'aleyhi's-selām aydılar her yılda yigirme tört kün naş-ı ekberdür bu künlerde her iş ibtidā kılsa yamandır ihtiyāt kılmaklık lāzım her ferzende bu künde vücüdğa kelse turmağay.

Eger tursa uğrı qaraqçı qumārbāz ve hāramzāde bolur, eger ağırsa şıhhat tabmas hatır-i 'azimdür şadaqa bermek kerek.

Vallahu 'alemu bissavab

Muħarrem ayning biri törti naşdur sefer ayning on biri on ikisi rebiulāhır ayning biri on biri naşdur cemādiyelevvel ayning onı on biri naşdur cemādiyahırning ikisi törti naşdur receb ayning on biri, on üçi naşdur şabanning törti altısı naşdur ramāzān ayning üçi, sekizi naşdur şevalning altısı sekizi naşdur zülqade ayning ikisi üçi naşdur zülhicce ayning altısı yigirmesi naşdur.

āmmā naş azim her ayda bir kündür hāzreti peygamber şallallāhü 'aleyhi vesellemğa hāzreti Cebra'il 'aleyhisselam vahy keltürdi perverdigār şehrde hezār 'ālem bar alkadı kim berip dostum Muħammedke andağ beyān kılığil kim her vakt 'alini cenğğa iberseler sa'ad naşını mülāhaza kılib ibersünler dib ferman yetkürdü çünance sa'ad naşını men yarattım ihtiyāt lāzımdur.

Naş-ı 'azim bu tururlar muħarremning yigirme ikisi saferning onı naş dururlar rebiülevvel ayning törti rebiülāhırning yigirmesi cemādiyelevvelning yigirme sekizi cemādilahırning yigirme tokozu recebning on üçi şabanning yigirme üçi ramāzanning yigirme törti şevalning yigirme üçi zülkadenin yigirme yetisi zülhiccening sekizi naşdur.

Āmmā naş-ı esğar bu tururlar her ayda yete kün naşdur eyā mü'min hazırgıl özini belādan emin üçi on üçi on altısı birle beş yigirme biri yigirme törti yigirme beşi.

Recalu'l-ğaybning beyāni āmmā biliklikim Hāk Te'ālaning hikmet-i kāmilesi bile 'ālemni qutbul āktābning taht-ı tasarrufunda yaratğan imiş üç yüz altmış ğayb irenlerini özleri hizmetige musaħħar kılmış kaçan sabaħ bolsa namāz bāmdādını mekkede qutbul aktābning iktida kılır andın kiyin hāzret qutbul aktāb ruħsatları bile 'ālemge teferruğa bolur ve ehli 'ālem halkığa nazar kılırlar hāzret Muhiddin bin 'Arābī andağ beyān kılırlar kim 'arifler ve ehli temizler her künde bir burcıda tāfīb durlar sekiz burcını seyir kılırlar 'ālem bu tārik birle turur neçün kim ricāül ğaybni tafāy dise bu hūruflarda mālum budur.

ŞİİR

Ayning yettesi on tört yigirme ikisi yigirme tokkuzı meşriqde bolur aynig altısı yigirme biri yigirme sekizi isende bolur aynig üçü on beşi yigirme üçü otuzı şimâlde bolur aynig beşi on üçü yigirmesi rüknde bolur aynig törtü on ikisi on tokuzı yigirme yetesi mağribde bolur aynig ikisi onı yetisi yigirme beşi yesribde bolur aynig sekizi on biri on sekizi yigirme altısı cenubda bolur aynig biri tokuzı on altısı yigirme törtü yekünde bolur.

Eyyam-ı haftanın beyanı da haftning evveli yekşenbe küni ‘imarat bina kılamak işler başlamak uluğlarğa ve pādīşāhlar uçuraşmak yerge uruğ salmaq saç tüşürmek naşdur kulaq kışkırsa pādīşāh emirlerdin korkunç bolğay eger geçesi kulaq kışkırsa kedhuda bolsa mazluma siykā hatardur eger tırnak alsa şeytān vesvese kilur eger gusul kılsa renç yatar ömrü kütah bolur eger yengi igin kiye rahat ve nimet bolur kesse hergiz gāmdan āzad bolmas eger kiri bolsa ir hatun arasında perişānlık bolur eger üydin üyge köçse zārār yeter hāzer kılamak kerek.

Düşenbi küni kamer sā‘atide zirā‘at cābdu gaynı kılamak ‘imarat kılamak uluğlarını körmek hūbdur saç tüşürmeklik sa‘ddur eger kulaq kışkırsa haber kelürine bir neshāda sefer kılamak piş kelür eger keçesi kulaq kışkırsa hoş haber birle peygām kelür eger tırnak alsa devletmend bolğay eger gusul kılsa rızgı keng mālī bisyar bolğay eger yengi igin kesse bi gām ve şād bolur ve eger kişige mātem bolğay eger kiri bolsa mālīga ziyān bolğay.

Eger üydin üyge göçse mālī tola bolğay seşenbe küni merrih sa‘tide kāsıd-ı cenk kılamak harbe altı yarağı kılamak hūbdur saç tüşürmek naşdur gāmga qalır kulaq kışkırsa ziyān yeter eger keçesi kulaq kışkırsa ferzende berür eger tırnak alsa beğayat naşdur eger gusul kılsa bimar bolur eger yengi igin kesse ve kiye otga küyer eger kiri bolsa bî-sebeb

hāceti reva bolur eger üydin üyge köçse dünyādār bolur çehārşenbe küni ‘ütared sa‘tide peygām ibermeklikde uluğlarını ve ehl-i kalemelnı körmeklik iş ibtidā kılamaklık tedbir maslīhat kılamaklık hūbdur saç

tüşürmeklik bigāyet sa‘ddur gām ve gussedin halās bolur eger kulaq kışkırsa uğrıldın fayda yeter eger keçesi kulaq kışkırsa mehriban devletidin ya rüzgardın cūda bolur eger tırnak alsa celli hāsıl bolğay eger gusul kılsa niğmetke gergāb bolğay eger yengi igin kesse tūvāngir bolur eger kiye igin üstige igin kiyer eger kiri bolsa menfat körgy.

Eger küçse murādı hāsıl bolğay pençsenbi küni müşterı sa‘tıda nikāh kılamak ve ‘ibadet münācāt kılamak ve sultānlarını körmek hūbdur saç tüşürmek sa‘ddur eger kulaq kışkırsa yakın mehribāni kelgey eger keçesi kulaq kışkırsa tūvāngir yolur eger tırnak alsa kari barığa pestlik yatar eger gusul kılsa qalış bolur, eger yengi igin kesse ‘ilm hāsıl kılar eger kiye zinet körenür eger kiri bolsa bimār bolur eger üydin

üyge köçse mālīga ziyān yeter cuma küni zühre sa‘tide nikāh kılamak ma‘rikeğa barmak hūbdur eger saç tüşürse sa‘ddur eger kulaq kışkırsa gāmgin bolur eger keçesi kulaq kışkırsa işleri gūşāt togar eger tırnak alsa izzet ikrām togar eger gusul kılsa pest işleri küşade togar eger bızārār gusul kılsa her katre tamgan suning birbirince sevab tafğay (tabğay) eger yengi igin kesse ve kiye devletmend bolğay eger üydin üyge köçse

urug tujan arasiga kine tuser senbe kuni zuhal sa'tide zirā't

diraht kılmaklık arık köl kazmaklık hubdur saç tüşürmek naısdur kulağ kıçkırsa yırağdın söz işitkey eger keçesi kulağ kıçkırsa hātun gayri kişi bile ülfet kıılır eger tırnak alsa bimār bolur eger gusul kılsa ömrü uzun bolur tūvāngir bolur eger yengi iğın kesse ve kiye renc hālās bolmas eger kiri bolsa gāmgā kalur eger üydin üyge köçse mihmān kelgey.

vallahu a'lem bi's-şavāb

Köz tartaganning beyāni eger düşenbe kuni köz tartsa hoş haber kelür. Eger yekşenbe köz tartsa miħman kelgey. Seşenbe köz tartsa cemg-i karlaridin hazer kılgay eger çeharşenbe köz tartsa sefer kılgay eger pençsenbe kuni köz tartsa gayib hazır bolur eger cuma kuni köz tartsa hemme mūhūmmat begayet bolur.

vallahu a'lem bi's-şavāb

Eserin Türkiye Türkçesine Çeviri Metni

Kurban Niyāz Aksakalının Saat-namesi

Nahiye başı Kurban Niyaz'ın Saat-namesi diye söylediler. (Kurban Niyaz bu eseri yazmaya) Ocu-bek on beşin altıncı ay gününde başladı.

Astroloji ilmi hakkında beyandır.

Herkese yıldız ilmi gereklidir. Bu saate bakmalı, bu saat kötülükleri anlatmaktadır.

Ayın biri mübarektir Allah Azze ve Celle Âdem Peygamberi yarattığı gündür. (Bu günde) istekte bulunmak, yöneticilerle görüşmek, sefere çıkmak, nikāh kıymak, inşaat yapmak, sūnnet etmek bütün çeşitli işleri yapmak için (uygun) saattir. Bu günde çocuk vücuda gelse devletli, zengin olur.

Ayın ikisi mübarektir Allah Azze ve Celle Havva anayı yarattığı gündür. Nikāh kıymak, inşaat (yapmak), evden eve göçmek, sefere çıkmak, ilaç içmek, büyüklerle görüşmek, bütün işler için (uygun) saattir. Bu günde çocuk vücuda gelse saadetli olur.

Ayın üçü çok kötüdür Allah-ı Teâlâ Âdem 'aleyhi's-selām ile Havva anayı cennetten çıkardığı gündür. Bu günde çocuk vücuda gelse hilekār, kurnaz olur, hırsız, haram ehli olur.

Ayın dördü bütün işler için mübarektir. Kan alsa kötüdür, bu günde çocuk vücuda gelse zengin ve saygı değer birisi olur.

Ayın beşi çok kötüdür. Bu gün Habil, Kabil'i öldürdüğü gündür (Aslında Kabil, Habil'i öldürmüştür). Bütün işler için kötüdür. Bu günde çocuk vücuda gelse haksız yere kan dökücü ve zalim olur.

Ayın altısı mübarektir. Sefere çıkmak, avlanmak, misafir ağırlamak, büyükleri ziyaret etmek bütün işler için mübarektir ama bu günde çocuk vücuda gelse zalim olur.

Ayın yedisi bütün işler için mübarektir. Kumaş kesmek, kemik satmak, elçi göndermek, inşaat yapmak, ağaç dikmek. Bütün işler için uygun saattir. Bu gün çocuk vücuda gelse izzet hürmetli olur.

Ayın sekizi bütün işler için mübarektir. Fakat üç iş için kötüdür. Kan alsa, hacamat yaptırsa, büyükleri ziyaret etse kötüdür. Ama çocuk vücuda gelse iyi bahtlı, devletli olur.

Aydın dokuzu bütün işler için kötüdür. Ama dua etse ve hacamat yapsa uygundur.

Aydın onu iyidir. Bu günde Nûh 'aleyhi's-selâm dünyaya gelmiştir. Sefere çıkmak, nikâh kıymak, meyve toplamak, sünnet etmek gibi bütün işler için uygun saattir. Kan alsı kötüdür.

Aydın on biri mübarektir. Çocuğu mektebe vermek, ilim öğrenmek, kitap okumak (kitâbet kılmak), at binmek, sünnet etmek, sefere çıkmak, ağaç dikmek ve bütün işleri yapmak için mübarektir. Bu günde çocuk vücuda gelse saadetli olur.

Aydın on ikisi mübarektir. İstekte bulunmak, yöneticilerin karşısına çıkmak, sefere çıkmak, dava açmak, almak satmak gibi bütün işler için mübarektir. Ama kan almak kötüdür. Çocuk vücuda gelse dânişmend (bilgin) olur.

Aydın on üçü kötüdür. Bir işe başlasa zarar eder, çocuk vücuda gelse hırsız ve haydut olur.

Aydın on dördü uygun saattir: Sefere çıkmak, ticaret yapmak, ustalık yapmak ve bütün işler için mübarektir. Ama kan alsı zarar görür, çocuk vücuda gelse güzel huylu, güzel yüzlü olur.

Aydın on beşi her işi için vasattır. Bu günde kan aldırma tehlikelidir. Çocuk doğsa güzel yüzlü olur.

Aydın on altısı kötüdür. Sefere çıksa başı belaya girer, hasta olsı sıhhat bulamaz, bu gün çocuk doğsa ömrü kısa olur.

Aydın on yedisi mübarektir. Âlimler ayın on yedinci gecesi çocuk doğsa meczup olur derler. Başka işleri yapmak için uygundur, kan almak olur.

Aydın on sekizi ziraat yapmak, inşaat yapmak, kal almak, hasta görmek, sadaka vermek gibi bütün işler için iyidir. Bu gün çocuk doğsa fitneci olur.

Aydın on dokuzu bütün işler için kötüdür. Ama kal alsı, ticaret yapsı, ilim öğrense iyidir.

Aydın yirmisi uygun saattir, bu günde ihtiyaçlarını istemek, tohum ekmek, inşaat yapmak, kan almak, hasta görmek, sadaka vermek gibi bütün işler için iyidir. Bu gün çocuk doğsa fitneci olur.

Aydın yirmi biri bütün işler için kötüdür. (Bu günde onlardan) uzak durmak (gerekir). Bu günde doğan çocuk zalim ve kan dökücü olur.

Aydın yirmi ikisi iyidir; sefere çıkmak, elçi göndermek, ticaret yapmak, inşaat yapmak, nikâh kıymak (gibi) bütün işler için iyidir. Kan aldırma sağlam olur, çocuk doğsa büyük olur.

Aydın yirmi üçü bütün işler için vasattır. Kan alsı faydalı olur.

Aydın yirmi dördü bütün işler için vasattır. Onun için Nemrud aleyhillane doğduğu gündür, kan alsı devadır.

Aydın yirmi beşi bütün işler için çok kötüdür, uzak durmak gerekir.

Aydın yirmi altısı bütün işler için mübarek bir zamandır. Aygır ığdış etmek, ilaç içmek, kan almak (gibi) bütün işler için mübarektir.

Aydın yirmi yedisi mübarektir. Sefere çıkmak, ilaç içmek (iyidir), kan aldırma zarar olur.

Ayın yirmi sekizi mübarektir. Çiftçilik yapmak, ilim öğrenmek, inşaat yapmak, evden eve göçmek bütün işler için (uygun) saattir. Bu gün çocuk doğsa iyi bahtlı olur.

Ayın yirmi dokuzu bazı işler (için) kötüdür, bazı işler (için) saattir.

Ayın otuzu mübarektir; sefere çıkmak, hüner (zanaat) öğrenmek, ilaç içmek, inşaat yapmak, ağaç dikmek, kan almak (gibi) bütün işler (için) saattir.

Allah doğruyu bilir.

Muharrem ayının biri, dördü kötüdür. Sefer ayının on biri, on ikisi, Rebiyülahir ayının biri, on biri kötüdür. Cemaziyülevvel ayının onu, on biri kötüdür. Cemaziyülahırın ikisi, dördü kötüdür. Recep ayının on biri, on üçü kötüdür. Şabanın dördü, altısı kötüdür. Ramazan ayının üçü, sekizi kötüdür, Şevvalin altısı, sekizi kötüdür. Zilkade ayının ikisi, üçü kötüdür. Zilhicce ayının altısı, yirmisi kötüdür.

Ama her ayda bir gün çok kötüdür. Allah (cc), Peygamber Sallallahü Aleyhi veselleme, Hazreti Cebrail Aleyhisselam ile vahiy gönderdi. Şehirde bin âlim var dua etti ki dostum Muhammet'e böyle söyle ki ne vakit Ali'yi savaşa gönderseler 'iyi ve kötü günleri' hesap edip göndersinler diye emir gönderdi çünkü 'sa'ad naḥsi' ben (Allah) yarattım dikkat etmek lazım (dedi).

Genellikle çok kötü günler şunlardır; muharremin yirmi ikisi, seferin onu kötüdür. Rebiyülevvel ayının dördü, rebiyülahirin yirmisi, cemaziyülevvelin yirmi sekizi, cemaziyülahırın yirmi dokuzu, recebin on üçü, şabanın yirmi üçü, ramazanın yirmi dördü, şevvalin yirmi üçü, zilkadenin yirmi yedisi, zilhiccenin sekizi kötüdür.

Çok kötü olmayan günler şunlardır; her ay da yedi gün naḥs esgardır (küçük naḥs). Ey mümin özünü beladan emin kılmak için hazır ol üçü, on üçü, on altısı, birle, beş, yirmi biri, yirmi dördü, yirmi beşi.

Görünmeyen kişinin beyanı, ama bildiğim Hak Teâlâ büyük hikmetiyle âlemi kutupların kutbunun taht tasarrufunda yaratmış. Üç yüz altmış gayb erenlerini kendisi hizmete musahhar kılmış. Ne zaman sabah olsa; sabah namazını Mekke'de Kutbul aktaba uyararak kılar daha sonra Kutbul aktab hazretlerinin izniyle âleme dağılır ve ehli âlem halkına nazar kılarlar. Muhiddin bin Arabi hazretleri şöyle beyan kılar ki; âlimler ve ehli temizler dünyayı dolaşırlar her gün yıldızlarda sekiz burcu seyredeler âlem bu tarik ile durur. Kim kaybolan kişileri bulmak istese bu işaretlerde malum olur.

ŞİİR

Ayın yedisi, on dördü, yirmi ikisi, yirmi dokuzu doğuda olur. Ayın altısı, yirmi biri, yirmi sekizi kuzey doğuda, ayın üçü, on beşi, yirmi üçü, otuzu kuzeyde olur. Ayın beşi, on üçü, yirmisi kuzey batıda olur. Ayın dördü, on ikisi, on dokuzu, yirmi yedisi batıda olur. Ayın ikisi, onu, yedisi, yirmi beşi güney batıda olur. Ayın sekizi, on biri, on sekizi ve yirmi altısı güneyde olur. Ayın biri, dokuzu, on altısı, yirmi dördü güney doğuda olur.

Haftanın günlerinin beyanı;

Haftanın birinci günü pazar, bu günde inşaat yapmak, iş başlamak, büyüklerle ve yöneticilerle görüşmek, yere tohum saçmak, saç kesmek kötüdür. Kulak çınlasa yöneticinin korkunç emirleri olur; eğer gecesi yöneticinin kulağı çınlasa mazlum için tehlikelidir. Eğer tırnak kesse şeytan vesvese verir; eğer gusül alsa zorluğa düşer ve ömrü kısa olur; eğer yeni kıyafet giyse rahatlık ve nimet olur; (yeni kıyafeti) kesse

hiçbir zaman gamdan kurtulmaz; eğer kiri olsa kara arasında huzursuzluk olur; eğer evden eve göçse zarar görür uzak durmak gerekir.

Pazartesi günü, ay saatinde ziraat aletleri ile ziraat yapmak, inşaat yapmak, büyükleri görmek iyidir. Saç kesmek için uygun zamandır, eğer kulak çınlasa haber gelir, bu esnada sefere çıksa öne çıkar. Eğer gecesi kulak çınlasa hoş bir haber gelir, eğer tırnak keserse şanslı olur, eğer gusül alsa rızkı geniş, malı çok olur, eğer yeni kıyafet dikse gamsız ve sevinçli olur ve eğer kiri olsa kişi matemli olur ve malı ziyan olur.

Eğer evden eve göçse malı çok olur. Salı günü Mars saatinde savaşa niyetlenmek, silahı, mermiyi hazırlamak iyidir. Saç kesmek kötüdür gama düşer, kulak çınlasa kötülük gelir. Eğer gecesi kulak çınlasa (Allah) çocuk verir. Eğer tırnak kesse bayağı kötüdür, eğer gusül alsa hasta olur, eğer yeni giysi kesse ve giyse ateşe düşer, eğer kiri olsa isteği uygun olur. Eğer evden eve göçse zengin olur. Çarşamba günü Merkür saatinde haber göndermek, büyükleri ve yazarları görmek, yeni işe ve yeni plana başlamak iyidir. Saç kestirmek çok iyidir gam ve kederden kurtulur. Eğer kulak çınlasa hırsızlıklar artar, eğer gecesi kulak çınlasa ya sevdiği dostundan ya da talihinden ayrı kalır. Eğer tırnak kesse şan bulur, eğer gusül alsa nimete boğulur, eğer yeni giysi kesse güçlü olur, eğer üstüne giysiyi giyse fayda sağlar, kiri olsa menfaat elde eder. Eğer göçse muradı gerçekleşir. Perşembe günü Jüpiter saatinde nikâh kıymak ve ibadet etmek ve sultanları (yöneticileri) görmek iyidir. Saç kesmek için uygundur, eğer kulağı çınlasa sevdiği bir yakını gelir, eğer gecesi kulak çınlasa güçlü olur. Eğer tırnak kesse işleri kötü olur, eğer gusül alsa dolandırıcı olur, eğer yeni giysi kesse ilim elde etmiş olur, eğer giyse güzelleşir (hayatı), eğer kiri olsa hasta olur. Eğer evden eve göçse malı ziyan olur. Cuma günü Zühre yıldızı saatinde nikâh kıymak ve savaşa gitmek iyidir. Eğer saç kesse uydun saattir. Kulak çınlasa kederli olur, eğer gecesi kulak çınlasa işleri kolaylaşır. Eğer tırnak kesse izzet ve ikram sahibi olur, eğer gusül alsa kötü işleri feraha ulaştır. Eğer iyi bir şekilde gusül kılsa her damla su sayısınca sevap kazanır. Eğer yeni giysi kesse ve giyse şanslı olur, eğer evden eve göçse akrabalar arasına düşmanlık düşer. Cumartesi günü Satürn saatinde ağaç dikmek, arık kazmak iyidir, saç kesmek kötüdür. Kulak çınlasa uzaktan söz işitir, eğer gecesi kulak çınlasa karısı yabancı bir kişi ile dostluk kurar, eğer tırnak kesse hasta olur. Eğer gusül alsa ömrü uzun olur, güçlü olur. Eğer yeni giysi kesse ve giyse sıkıntıdan kurtulmaz. Eğer kiri olsa gama düşer, eğer evden eve göçse misafir gelir.

Allah doğruyu bilir.

Göz seğirmesinin beyanı, eğer pazartesi günü göz seğirse güzel haber gelir. Eğer pazar günü seğirse misafir gelir. Salı günü göz seğirse bütün işlerden uzak durmak (korkmak gerekir). Eğer çarşamba günü göz seğirse yolculuğa çıkar. Eğer perşembe günü göz seğirse kaybolan şeyler bulunur. Eğer cuma günü göz seğirse bütün önemli işler olur.

Allah doğruyu bilir.

Eserin Tıpkı Basım Metni

قربان نیاز آساقالنینگ ساعت نامەسى

قربلن نیاز بولوس نینگ ساعت نامه سی دیب قویغان ایدیلار دیکان
ایدیلار اوجوبیک آلتنجی آی نینگ اون بشی باش قیلیب نورغان

اثنا ده نجوم ساعت نی بیان قیلور

هر کشی که ساعت نجومی لازم¹ نوتسا بو ساعت کا قرمانی ساعت
نخس لاری بیان قیلور .

آی نینگ بری مبارک دور خدای عزّ وجلّ آدم پیغمبرنی برانتان
کون ترور حاجت نیلاما ک پادشاه لارغه ملاقت بولمانی سفر قیلمانی نکاح
قیلمانی عمارت قیلمانی خطنه قیلمانی بارچه تورلوک ایشلارغه سعد دور
بو کونده فرزند² وجودیغه دولتمند بولغای .

آی نینگ ایکسی مبارک دور خدای عزّ وجلّ حوّا آنانی برانتان
کوندر نکاح قیلمانی عمارت اوبدین اویکا کوچمک سفر بارمانی دارو ایچمک
اولوغلارغه ملاقت بولمانی بارچه ایشلارغه سعد دور بو کونده فرزند
وجودیغه کلسه سعادتمند بولغای .

آی نینگ اوچی قانیغ نخس دور خدای تعالی آدم علیه السلام بیله
حوّا آنانی بهشت دین چقارغان کون ترور بو کونده فرزند وجودیغه کلسه
حرام زاده³ بولور حرام خور بولور .

آی نینگ تورتی مبارک دور بارچه ایشلارغه قان آلسه میانه دور
بو کونده فرزند وجودیغه کلسه دولتمند و حرمتلیک بولغای .

آی نینگ بشی قانیغ نخس دور بو کونده حابیل قایلینی¹ اولتورکان
کونی ترور لار بارچه ایشلارغه نخس دور بو کونده فرزند وجودیغه کلسه
ناعفی قان توککوچی و ظالم² بولغای .

آی نینگ آلتیسی مبارک دور سفر قیلمانی شکار قیلمانی مهمان دارلیق
قیلمانی اولوغلارغه اوچرامانی بارچه ایشلارغه مبارک دور اما بو کونده
فرزند وجودیغه کلسه ظالم³ بولور .

آی نینگ یتمسی مبارک دور بارچه ایشلارغه ایکی کسک کسک
ساتمانی آلمانی ایبری ابرمک عمارت بنا قیلمانی درخت نیکنماک همه ایشلار
سعد دور³ بو کونده فرزند وجودیغه کلسه عزت حرمتلیک⁴ بولغای .

آينينك سكرى مبارك دور همە ايشلارغه اما اوج ايشغه نحس دور
قلن آلسا حجات قىلسه اولوغ لارغه اوچراسه. اما فرزندە وجودغه كلسه
نيك نجت دولتند (۵ بولور .

آينينك توقوزى نحس دور بارچه ايشلارغه اما قالسه حجات
قويسه سعد دور .

آينينك اونى بخشى دور اول كوتى نوح عليه السلام وجودغه كلكان

كون ترور سفركا بارماق كاخ قىلماق ميوه كوچورمك خطنه قىلماق بارچه
ايشلارغه سعد دور قان آلسه يمان دور .

آينينك اون برى مبارك دور فرزندە نى مكتبغه برمك علم
اوركانمك كتابت قىلماق آط آخته لاماق خطنه قىلماق سفر بارماق درخت
نيكماك همە ايشلارغه مبارك دور بو كونده فرزندە وجودغه كلسه
سعادتنند (۱ بولور .

آينينك اون ايكىسى مبارك دور حاجت نيلاماك پادشاه لارغه
اوبرو (۲ بولماق سفر قىلماق دعوا قىلماق آلمات سائماق بارچه ايشلارغه
مبارك دور اما قان آلسه يماندر فرزندە وجودغه كلسه دانشمند (۳ بولور .

آينينك اون اوچى نحس دور ايش ايتدا (۴ قىلسه ضرار قىلور فرزندە
وجودغه كلسه اوغرى و قراقچى (۵ بولور .

آينينك اون تورى سعد دور سفر قىلماق سودا قىلماق هنر قىلماق
همە ايشلارغه مبارك دور اما قان آلسه ضرار كورار فرزندە وجودغه
كلسه خوش خوى خوش روى بولغاي .

آينينك اون بشى ميانە دور همە ايشغه قان آلسه خطر دور فرزندە
وجودغه صاحب جمال بولور .

آينينك اون آلتەسى نحس دور سفركا بارسه بلاغه كرفتار بولور
آغرىق بولسه صحت ناباس بو كونده فرزندە وجودغه كلسه عمرى
كوناه (۶ بولور .

آينينك اون يتهسى سعدور علمالار ايتيب دورلاركه اون بتچي
بېھسي فرزندە وجودغە كلسە اول فرزندە دېوانە بولغاي ديب دورلار
اوزكە ايشلارغە سعدور قان آلسە بخشى بولور .

آينينك اون سكرى سعدور زراعت قيلماتى عمارت قيلماتى
سفر بارماتى دارو اېچمك سودا قيلماتى حاجت نيلامك نكاح قيلماتى خطنە
قيلماتى بارچە ايشلارغە سعدور .

آينينك اون توقوزى نحس دور بارچە ايشلارغە اما قان آلسە
سودا قيلماتى علم طلب قيلماتى سعدور .

آينينك بىكرەسى سعدور حاجت نيلامك اوروغ ساچماتى عمارت
قيلماتى قان آلماتى بيمار كورماك صدقە برمك بارچە ايشلارغە بخشى دور
بوكوندە فرزندە وجودغە كلسە فتنە¹ انكيز بولور .

آينينك بىكرە بىرى نحس دور ھتە ايشلارغە پرهيز قيلماتى فرزندە
بوكوندە وجودغە ظالم و خونخوار² بولور .

آينينك بىكرە اېكىسى سعدور سفر قيلماتى الھى³ ابرمك
سودا قيلماتى عمارت قيلماتى نكاح قيلماتى بارچە ايشلارغە بخشى دور قان
آلدورسە تندرست⁴ بولور فرزندە بولسە چىنك بولور .

آينينك بىكرە اوچى ميانە دور ھتە ايشلارغە قان آلسە فايده بولور .

آينينك بىكرە تورنى ميانە دور بارچە ايشلارغە انينك اوچونكم
نرود عليه اللعنة⁵ توغولغان كوندور قان آلسە دوادور

آينينك بىكرە بشى قاتبع نحس دور ھتە ايشلارغە حذر قيلماتى كرك .

آينينك بىكرەسى آلنەسى سعدور مباركدر ھتە ايشلارغە آط
آختە قيلماتى دارو¹ اېچمك قان آلماتى ھتە ايشلارغە مباركدر .

آينينك بىكرە يتهسى مباركدر سفر قيلماتى دارو اېچمك قان
آلدورسە ضرار قىلور .

آينينك بىكرە سكرى مباركدر دھقانچىلىق² قيلماتى علم
اورگانمك عمارت قيلماتى اويدىن اوبىكا كوچمك بارچە ايشلارغە سعدور
بوكوندە فرزندە وجودغە كلسە نيك نجت بولغاي .

آينىنىڭ يىكرمه توقوزى بعضى ايشلارغە نىمىس دور بعضى
ايشلارغە سەددور .

آينىنىڭ اونوزى مبارىك دور سفرىكا بارماق ەنر اوركانىك داروايىچىك
عمارىت بنا قىلماق درخت سالىماق قان آلماق بارچە ايشلارغە سەددور .
والله اعلم بالصواب

نىمىس اكبر نىمىس عظيم نىمىس اصغر نىنىڭ بيان آنداغ روايت قىلىپ
دورلار كىم موسى صلوات الله عليه والسلام ايدىلار ەرىلدا يىكرمه نورى
كون نىمىس اكبر دور بو كون لارده ەرى ايش ابتدا³ قىلسە يمان دور
احتىيا⁴ قىلماقلىق لازىم⁵ ەرى فرزندە بو كونده وجودغە كلسە نورمغى

اكر نورسا اوغرى قرانچى قمار باز و حرام زاده¹ بولور اكر آغرىسە صىحت
ناباس خطر عظيم دور صدقە بىرىك كرىك .
والله اعلم بالصواب

مھرم آی نینک بری تورنی نھس دور صفر آی نینک اون بری
اون ایکی سی ربیع الاخر آی نینک بری اون بری نھس دور جمادی الاوّل
آی نینک اون بری اون بری نھس دور جمادی الاخر نینک ایکی سی تورنی
نھس دور رجب آی نینک اون بری اون اوچی نھس دور شعبان نینک
تورنی آلتھسی نھس دور رمضان آی نینک اوچی سکزی نھس دور شوال نینک
آلتھسی سکزی نھس دور ذوالقعدہ آی نینک ایکی سی اوچی نھس دور
ذوالھجہ آی نینک آلتھسی بکرمہ سی نھس دور .

اما نھس عظیم هر آیدا بر کوندور حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ
 وسلم غہ حضرت جبرائیل علیہ السلام وحی کلنوردی پروردگار² شہردہ
 ہزار عالم بار القادیکم بریب³ دوستوم محمدکا آنداغ بیان قیلغل کیم
 هر وقت علی نینک غہ ایبارسلار سعد نھس نینک ملاحظہ⁴ قیلیب ایبارسونلار
 دیب فرمان بنگوردی چنانچہ سعد نھس نینک من برانتیم احتیاط لازم⁵ دور

نھس عظیم بوتورولار مھرم نینک بکرمہ ایکی سی صفر نینک اون بری نھس دور
ربیع الاوّل آی نینک تورنی ربیع الاخر نینک بکرمہ سی جمادی الاوّل نینک
بکرمہ سکزی جمادی الاخر نینک بکرمہ توفوزی رجب نینک اون اوچی
شعبان نینک بکرمہ اوچی رمضان نینک بکرمہ تورنی شوال نینک بکرمہ اوچی
ذوالقعدہ نینک بکرمہ بتھسی ذوالھجہ نینک سکزی نھس دور .

اما نحس اصغر بو نورلار هر آيدا ينه کون نحس دور ايا مؤمن
 هنر(۱) قيل اوزنى بلادبن امين اوچى اون اوچى اون آلنهسى برله بشى
 يکرمه برى يکرمه نورنى يکرمه بشى رجال الغيب نينک بيانى اما بيلکلکيم
 حق تعالى نينک حکمت کاملهسى بيله عالمى قطب الاقطاب نينک تحت
 نصر فيدا(۲) يارتقان ايميش اوچ يوز آلتميش غايب ابرنلارنى اوزلارى(۳)
 خدمتبا مسخر قيلميش فچان صبح بولسه نماز بامدادنى مکدا قطب
 الاقطاب قه اقتدا(۴) قيلور آندين کين حضرت قطب الاقطاب رخصت لارى
 بيله غالمغه تفرقه بولور واهل عالم خلقه نظر قيلورلار حضرت محى الدين
 (بن) اعرابى آنداغ بيان قيلورلار کيم عارف لار واهل تميزلار هر کونى ده
 بربرجى ده نافيب(۵) دورلار سکز بورجنى سبر قيلورلار عالم بو طريق برله
 نور نچوگکيم رجال الغيبنى تفتاى(۶) ديسه بو حروف لارده معلوم بودور .

زبد کب کط بشرقستان * دکا کح جانب ايسان
 ج ي کج لشمال انسن * هيج ک رکن بايدان
 ديب پک کز سوي مغرب * ب يز که تو يسرب دان
 ح يا کو جنوب بين * اط يو کد تو يکن دان(۱)

آى نينک يتهسى اون نورن يکرمه ايکسى سى يکرمه توقوزى
 مشرق(۲) دا بولور آى نينک آلنهسى يکرمه برى يکرمه سکزى ايسان دا
 بولور آى نينک اوچى اون بشى يکرمه اوچى اونوزى شمال دا بولور
 آى نينک بشى اون اوچى يکرمه سى رکن دا بولور آى نينک نورنى اون
 ايکسى سى اون توقوزى يکرمه يتهسى مغرب(۳) دا بولور آى نينک ايکسى سى
 اونى يتهسى يکرمه بشى يسرب دا بولور آى نينک سکزى اون برى اون
 سکزى يکرمه آلنهسى جنوب دا بولور آى نينک برى توقوزى اون آلنهسى
 يکرمه نورنى يکن دا بولور .

ایام هفت‌نینه بیانی دا هفت^۴ نینه اۆلی یکشنبه کونی عمارت بنا
قیلمای ایشلار باشلامای اولوغ‌لارغه و پادشاه‌لار اوچراشماق برکا اوروغ
سالمانی ساچ نوشورماک خمس دور قولاق قچقرسا پادشاه امریلاریدین قورقونچ
بولغای اکر کچهسی قولاق قچقرسه کد خدا بولسه مظلومه سیکا خطر دور

اکر تیرناق آلسه شیطان و موس قبلور اکر غسل قیلسا رنج^۱ ینار عمری
کوتاه^۲ بولور اکر ینکی ایکیین کیسه راحت و نعمت بولور کسه هر کییز
غم دهن آزاد^۳ بولماس اکر کیری بولسا ایرخانون^۴ آراسیدا پریشانلیق
بولور اکر اویدین اویکا کوچسه ضرار ینار حذر^۵ قیلماق کراک

دوشنبه کونی قمر ساعتیدا زراعت جابدوغینی قیلماق عمارت قیلماق
اولوغ‌لارنی کورمک خوبدور ساچ نوشورماکلیک سعد دور اکر قولاق
قچقرسا خبر کلورینه بر نسه دا سفر قیلماق پیش کلور اکر کچهسی قولاق
قچقرسا خوش خبر برله پیغام کلور اکر تیرناق آلسه دولتمند بولغای اکر
غسل قیلسا رزق کنک مالی بسیار بولغای اکر ینکی ایکیین کسه بی غم
وشاد بولور و اکر کشی کا ماتم بولغای اکر کیری بولسا مالیه زیان بولغای

اکر اویدین اویکا کوچسه مالی تولا بولغای سه شنبه کونی مریخ ساعتیدا
قصد جنک قیلماق حربه^۶ آلتی براضی قیلماق خوبدور ساچ نوشورماک
خمس دور غمکا قالور قولاق قچقرسا زیان ینار اکر کچهسی قولاق قچقرسا
فرزنده برور اکر تیرناق آلسا بغابت خمس دور اکر غسل قیلسا بیمار
بولور اکر ینکی ایکیین کسه و کیسه اوتفه کویر اکر کیری بولسه بی سبب

حاجتی روا بولور اکر اویدین اویکا کوچسه دنیا دار بولور چهارشنبه کونی
عطارد ساعتیدا پیغام ایبارماکلیک دا اولوغ‌لارنی و اهل قلم‌لارنی کورماکلیک
ایش ابتدا^۷ قیلماق لیق ندیسر مصاحت قیلماق لیق خوبدور ساچ

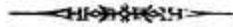
نوشورما کلیك بغایت سعد دور غم و غصّه دین^۱ خلاص بولور اکر قولا ق
 فچرسا اوغریلاردین فایده^۲ بنار اکر کچه سی قولا ق فچرسا مهربان
 دولتیدین یاروز کاریدین جدا بولور اکر نیرناق آلسا جلی حاصل بولغای
 اکر غسل قیلسا نعمتک فرقاب بولغای اکر بنکی ایکی کسه نوانکیر بولور
 اکر کبسه ایکی اوستیکا ایکی کبار اکر کبری بولسا منفعت کورکای
 اکر کوچسه مرادی حاصل بولور پچشنبه کونی مشتری ساعتیدا نکاح
 قیلماق و عبادت مناجات قیلماق و سلطانلارنی کورماک خوبدور ساچ
 نوشورماک سعد دور اکر قولا ق فچرسا بقین مهربانی کلکای اکر کچه سی
 قولا ق فچرسا نوانکیر بولور اکر نیرناق آلسه کاری بار بغه پست لیک بنار
 اکر غسل قیلسه فلاش^۳ بولور اکر بنکی ایکی کسه علم حاصل قیلور
 اکر کیسه زینت^۴ کورانور اکر کبری بولسا بیمار بولور اکر اویدین
 اویکا کوچسه مال بغه زیلن بنار جمعه کونی زهره ساعتیدا نکاح قیلماق
 معرکه خه بارماق خوبدور اکر ساچ نوشورسه سعد دور اکر قولا ق فچرسا
 ضکین بولور اکر کچه سی قولا ق فچرسا ایشلاری گشاده تفرار اکر نیرناق
 آلسه عزت اکرام تفرار اکر غسل قیلسه پست ایشلاری گشاده تفرار اکر
 بی ضرار غسل قیلسه هر قطره نامغان سونینک بربر بجه صواب نافقای اکر
 بنکی ایکی کسه و کیسه دولتمند بولغای اکر اویدین اویکا کوچسه
 اوروغ توققان آراسیغه کینه توشار شنبه کونی زحل^۵ ساعتیدا زراعت

درخت قبلماقلیق اریقی کول قازماقلیق خوبدور ساچ نوشورماک
نخس دور قولاق نچیرسا یراقدین سوز ایشنکای اکر کچهسی قولاق نچیرسا
خاتون غیرکشی بیله الفت قبلور اکر نیرناق آلسه بیماربولور اکر غسل
قیلسه عمر اوزون بولور توانکیر بولور اکر بنکی ایکین کسه وکسه
رنج خلاص بولماس اکر کیری بولسا غمکا قالور^۱ اکر اویدین اویکا
کوجسه مهمان کلکای .

والله اعلم بالصواب

کوز تارتقان نینگ بیانی اکر دوشنبه کونی کوز تارتسا خوش^۲ خبر
کلور اکر بکشنبه کوز تارتسه مهمان کلکای سه شنبه کوز تارتسه جمع
کارلاریدین حذر^۳ قیلغای اکر چهارشنبه کوز تارتسه سفر قیلغای اکر
پنجشنبه کونی کوز تارتسه غایب حاضر بولور اکر جمعه کونی کوز تارتسه
هته مهمان بغایت بولور .

والله اعلم بالصواب

Sonuç

On dokuzuncu yüzyılın son bulması ile birlikte Çağatayca dönemi de Türkistan bölgesinde kapanmıştır. Ardından bölgeyi işgal eden Rusların Türkistan'da yaşayan Türk halkı için ayrı ayrı alfabeler oluşturmaları farklı yazı dillerinin oluşmasına neden olmuştur. Tarançı ağzı Uygur Türkçesinin bir ağzıdır. Bu eserin yazıldığı dönem dikkate alındığında bu ağzın eski Uygurca, Çağatayca özellikler yansıttığı görülmektedir.

Bu çalışmada Tarançı ağzında yazılmış olan Sā'at-name isimli eserin transkripsiyon metni ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapıp, ardından ses uyumları üzerinde durulmuştur. El yazması olarak yazılan bu eser Rus Türkolog Katanov tarafından 1897 tarihinde orijinal metni ve Rusça çevirisi basılmıştır. Eserin orijinal metnine bakıldığı zaman dil yapısı bakımından Çağataycadan, Yeni Uygurcaya geçiş dönemi olduğu görülmektedir. Örneğin Çağatayca bir yapı olan +ga yönelme hal eki, +din ayrılma hal eki gibi eklerin bu eserde de yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Ses uyumları bakımından eser Çağatay Türkçesine daha yakındır. Kalınlık-incelik uyumu yeni Uygur Türkçesinde çok uygulanmazken Sâ'at-name isimli bu eserde yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Farsça ve Arapça kelimelerde uyumun bozulduğu görülebilmektedir ki bu durum günümüz Türk lehçelerinin birçoğu için de geçerlidir. Düzlük-yuvarlaklık uyumunun Türkçede sonradan gelişmiş bir özelliği olması ve de çok yaygın olmaması nedeniyle olsa gerek Tarançı ağzında da bu uyumun çok uygulanmadığı görülmüştür. Aynı şekilde ünsüz uyumunun da günümüzde birçok lehçeden uygulan şekli kadar uygulanmadığı görülmüştür. Bu uyuma uyan ve uymayan örnek kelimeler tespit edilmiştir. Çalışmanın gramer özellikleri bakımından tamamen ele alınması, bir makale kapsamında mümkün olmadığı için, bu eser başka bir çalışmada daha kapsamlı ele alınacaktır. Bu çalışmadan amaç, eserin transkripsiyon ve Türkiye Türkçesine aktarımını yapmak ve bazı ses olaylarını ortaya koyarak eserin ilim dünyasında tanınmasını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

- Buran, Ahmet (2004). Türkçe sâ'atnâmeler ve Hîbetu'llâh İbni İbrâhîm'in sâ'atnâmesi. *Jurnal of Turkic Civilization Studies, Kirgizistan-Türkiye Manas Üniversitesi*, 1, 263-281.
- Coşkun, V. (1998). Yeni Uygur Türkçesinde ses uyumu ve ses olayları. *Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 6, 796-807.
- Çınar, M. A. (2017). Uygur asıllı dilbilimci Mirsultan Osmanov ve Lobnor ağzı. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 10, 55-66.
- Coşkun, M. V. (2017). *Özbek Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eckmann J. (2017). *Çağatayca el kitabı*. (çev.: Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eckmann J. (2017). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerine araştırmalar*. (hzl. Osman Fikri Sertkaya), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Gins, G. (1911). Tarançı i Dungane (oçerki iz pozdki po Semireç'yu). *İstoriko Literaturny Jurnal*, 8, 672-708.
- Kolektif (2002). *Kulca*. TDV İslam Ansiklopedisi, C. 26, 354-355, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kononov, A. N. (1982). *İstoriya izuçeniya turkskih yazıkov v rossii*. Leningrad: Nauka.
- Özbek, N. (2019). *Tarançı halk edebiyatından örnekler*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Radloff, W. (1957). *Sibirya'dan*. (çev.: Ahmet Temir), İstanbul: Maarif Basımevi
- Sarkaya, M. (1992). *İli vilayeti Kulca-Tarançı ağzı*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Serebrennikov, B. A. - Gadieva, N. Z. (2018). *Türk dillerinin karşılaştırmalı tarihî grameri*. (çev. Tefik Hacıyev -Mustafa Öner), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Sertkaya, A. G. (2003). Tarançı tapışmakları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 47, 239-278.

Von Gabain A. (2007). *Eski Türkçenin grameri*. (çev.: Mehmet Akalın), 5. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir. / Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.